

Türkiye’de Çağdaş Seramik Sanatının Gelişimi

Emel MÜLAYİM ORAL

Öğr.Gör.,

Akdeniz Üniversitesi

Güzel Sanatlar Fakültesi, Seramik Bölümü

Öğretim Görevlisi

Seramiğin tarihi ile insanlığın varoluşunun aynı dönemde olduğu varsayılmaktadır. Toprak ve ateşin büyüdü dansı, ilk çağdan bugüne yaşamın her alanında izlerini bırakarak sekiz bin yıldan beri Anadolu’da sürmektedir. Anadolu toprağı üzerinde, Neolitik Çağdan Roma ve Bizans’a Selçuklu ve Osmanlı’lardan modern Türkiye’ye uzanan tarihsel sürecin her adımında karşımıza yeni buluşlar, farklı formlar ve arayışlarla seramiğin izleri çıkmaktadır.¹ Günümüzde ise seramiğin tarihsel izlerinin yansımaları sanatımızda, çağdaş yorumlamalarla kendini göstermektedir.

Seramik, öncelikle günlük gereksinim için kullanılmış, daha sonra da çağlar boyunca gelişerek her kültürün ve uygarlığın izlerini alarak duygu, düşünce ve toplumsal değerlerin anlatımında bir araç olmuştur. Bir ülkenin seramik sanatının gelişmişliğinin, bize o ülkenin çağdaşlaşma yolundaki önemli bir çizgisini gösterdiği bilinmektedir. Bu nedenle seramiğin gelişimi toplumların sosyo-kültürel ve ekonomik evreleriyle aynı doğrultudadır.² Artık günümüzde ekonomik ve kültürel gelişimde seramik sanatı ve endüstrisi en büyük etken rolü oynamaktadır. Çünkü toplumların, çağdaşlaşma aşamalarında seramik sanatının kökenleri ve gelişmişliği rol oynamaktadır. Bu da hem kullanım hem endüstri hem de sanat boyutunda seramiğin önemini göstermektedir.

Türkiye’de modern seramiğin önem kazanması endüstrinin gelişmesiyle bir-

¹ Seramik Tanıtım Komitesi, Türkiye’de Seramik: Toprakla Ateşin Öyküsü, İstanbul, Grup7 İletişim Hizmetleri, 2003, s.9.

² Coşkun Özgünel ve diğ., Toprağın Ateşle Dansı, (domusM), s.6.

likte 1950'lerden sonra başlamıştır. Buna bağlı olarak endüstri ve sanatın bir bileşkesi olan seramik 21.yüzyılda mutfak eşyasından mimari mekanlara, elektronik cihazlardan uzay araçlarına, dünyanın en çok kullandığı en gelişmiş teknolojik malzemelerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Seramik sektörü son on yıl içinde Anadolu uygarlığının kültürel mirasını yeni yorumlar ve çizgilerle geliştirip bunu, hem sanatsal hem de endüstriyel üretimde kullanarak çağdaş seramiğin gelişimini hızlandırmıştır.

Seramik hammaddesinin Türkiye topraklarındaki yaygınlığı ve Anadolu insanının bu malzemeyle binlerce yıllık tanışıklığından kaynaklanan bilgi birikimi Cumhuriyet dönemi Türkiye'sinde seramiğin hem bir sanat dalı, hem de önemli bir endüstri kolu olarak gelişmesine olanak tanımıştır.³ Bu gelişim açısından bakıldığında önemli bir adım olan, 1923 yılının başında yapılan I. Türkiye İktisat Kongresinde "Sanayi Grubunun İktisat Esasları" olarak kabul edilen "Teşvik-i Sanayi Kanunu Hakkında" başlıklı raporun birinci maddesinde, "sanatın gerçek ihtiyaçlarına uygun şekilde, ve sanayicilerin oyları alınarak belirlenmesi"⁴ esasıyla seramik endüstrisinin temeli atılmıştır.

1960'lı yıllarda ise Türkiye, özel sektör ve kamu kuruluşu olan fabrikaların kurulmasıyla ithal edilen seramik kaplama ve sağlık gereçlerini hızla üretmeye başlamıştır. Sonuç olarak da bugün seramik, ihraç edilen ürünler arasında ikinci sırada yer almaktadır. Sezer Tansuğ, Türkiye'de sanayileşme sürecinin hızlanması sonucunda artan ve çeşitlenen üretimin, sanatsal yardım gereksinmesini duyduğunu ve sanatçıların tasarım projelerinin giderek önem kazandığının üzerinde durmaktadır.⁵ Ve buna paralel olarak gelişen üniversite- endüstri ilişkisinin artmasıyla yoğunlaşan seramik sanayi üretimine özgün sanatçı tasarımları eklenmiştir.

1930'larda üniversitelerde seramik eğitiminin temeli atılmış ve 1950'lerde modern seramik sanatının başlaması, geleneksel Anadolu seramiğine Cumhuriyet'ten sonra farklı bir boyut kazandırmıştır. Cumhuriyet'in ilk yıllarında seramik eğitimi için yurt dışına gönderilen İsmail Hakkı Oygur, Vedat Ar ve Hakkı İzzet gibi seramikçiler Türkiye'ye dönünce geleneksel seramiği farklı ve özgün anlamda yeniden yorumlamışlardır. Seramiğin dekor ve süsleme tavrından başka bir anlamda da ifade edilebileceğini verdikleri eğitim ve ürettikleri eserleri ile göstermişlerdir.

1950'lerde Füreya Koral'ın öncülüğünde başlayan çağdaş sanat seramiği 1970'lerde gelişerek devam etmiş, seramiğin "sanat" boyutu seramik sanatçılarımızın özverili çalışmaları ve özgün eserleriyle bugüne taşınmıştır. Füreya

3 Türkiye'de Seramik, s.140.

4 Prof. Dr. Afet İnan, İzmir İktisat Kongresi (17 Şubat-4 Mart 1923), Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1989, 2. Baskı, s.49.

5 Sezer Tansuğ, Çağdaş Türk Sanatı, İstanbul, Remzi Kitabevi Yayınları, 3. Baskı, 1993, s.235

reyya Koral'ın eserlerinde görüldüğü gibi seramik, sadece kullanım ve süs eşyası olarak değil, bir ifade aracı olarak toplumsal mesaj için kullanılan bir form'a dönüşmüştür. Yine Füreya Koral'ın 1950'lerin başında açtığı Türkiye'nin ilk seramik atölyesinin çağdaş seramik sanatı açısından "atölye okul" görevi gördüğü anlaşılmıştır. Füreya'nın atölyesi aynı zamanda dönemin sanat ve edebiyat dünyasının seçkin kişilerinin uğradığı sohbetlerini paylaştığı kültür ve sanat atölyesine dönüşmüştü. Bu dönüşümü Füreya Koral şöyle anlatır: Sabahattin Eyüboğlu'ndan, Ahmet Hamdi Tanpınar'a, bir çok sanat ve edebiyat ustası Koral'ın atölyesine uğruyor, burada atölye öğrencilerine (Tüzüm Kızılcan, Bingül Başarı, Binay Kaya, Alev Ebüziyya, Müfide Çalık ve bir çok sanatçıya) kültürel birikimlerini doğal sohbet ortamlarında yansıtıyor ve bu birikim yansımından genç öğrenciler kendilerine düşen payı olabildiğince almaya çalışıyorlardı.⁶

Bir çok seramik sanatçımız, Füreya Koral atölyesinden bu sistemde yetişmiştir. İlk kadın seramik sanatçımız olan Koral'ın çağdaş seramiğin Türkiye'de başlaması ve yaygınlaşmasındaki yeri yadsınamaz. Yine aynı yıllarda seramiğin çağdaş gelişimine, seramik sanatçısı ve eğitimcisi Sadi Diren başta olmak üzere Ayfer ve Sabit Karamani, Müfide Çalık, Tüzüm Kızılçam, Nâsîp İyem, Saniye Fenmen gibi sanatçılarımız çağdaş seramik sanatının oluşum devresinde öne çıkan isimlerdir. 1970'lerden sonra ise toplumsal izleri seramik sanatında görmekteyiz. Bu yıllar sanatçı ve mimar işbirliği ile yapılar da seramik ve mozaik panoların yer aldığı sanat yarışmalarının düzenlendiği ve seramikte uluslararası ödüllerin alındığı üretken yıllardır. 1970'li yıllarda mimari yapılar da ürettikleri duvar panolarıyla ön plana çıkan Jale Yılmazbaşar, ve Atilla Galatalı'nın çalışmalarını görmekteyiz. Daha olgun eserlerin verildiği bu yıllarda Hamiye Çolakoğlu, Bingül Başarı, Erdinç Bakla, Filiz Özgüven Galatalı, Ünal Cimit, Güngör Güner, yurt dışında yaşayan incecik çanaklar ile tanınan Alev Ebuzziya gibi seramik sanatçılarımız çağdaş seramiğimizi olgunlaştıran isimlerdir.

1980'li yıllarsa mimaride yeni yapı malzemelerinin ortaya çıkmasıyla seramik sanatçılarının kavramsal eserler ürettiği yıllardır. Seramik sanatçımız Beril Anılanmert'in de belirttiği gibi "Çağdaş seramik sanatının ilk yıllarında ki heves ve büyük coşku yerini daha bilinçli, araştırmacı bir tavır ile yeni anlatım biçimlerine bırakmıştır. Avrupa seramik sanatına, çok uzun bir süre damgasını vurmuş olan Sanat ve El Sanatları Hareketlerinin (Arts and Crafts) en önemli temsilcisi Hamada-Leach ikilisinin kavramları, Türk seramik sanatını 1970'lerin sonuna kadar etkisi altına almıştır. Sanatçılar daha sonraları bu etkilerden sıyrılarak kavramsal sanat alanında, özgün yapıtlar ortaya koyarak çağdaş sanat içindeki yerlerini sorgulamaya başlamışlardır.

⁶-Ayşe Kulin, Füreya, İstanbul, Remzi Kitabevi Yayınları, 1999, 3. Baskı, s.264-265.

Teknik engellerin aşılmasında, kavramların değişmesinde Amerikan sanatının, Funk ve Postmodern akımının büyük rolü olmuştur. Bugün tüm sanat dallarında olduğu gibi yaratıcılığın sınırsız ifadesi, seramik eserin de belirleyici niteliğidir.⁷

1980'li ve 1990'lı yıllarda soyut ve anlatımcı ifadelerin yoğunlukta olduğu seramik eserler üretilmiştir. Bu yıllarda ürettikleri eserlerle çağdaş seramik sanatının gelişimine ciddi katkıları olan Azade Köker, İlgi Adalan, Sevim Çizer, Zehra Çobanlı, Lerzan Özer Yeltan, Sadettin Aygün, Efsun Ergüven, Ayşegül Türedi Özen, Ayfer Kalsın, Soner Genç, Bilgehan ve Oya Uzuner, Kemal Uludağ, Serdar Tekebaşoğlu, Mehmet Kutlu, Canan Dağdelen gibi sanatçılarımızdır. Bundan sonra da bu gelişim her geçen gün kendini yenileyen seramik sanatımız ve sanatçılarımızla devam edecektir. Bu da devam eden konulu seramik yarışmaları, kapsamlı sergiler, ulusal ve uluslararası sempozyumlar gibi etkinliklerin ışığında oluşacaktır.

Tüm bu gelişmelerin yanında fabrikaların seramik sanatçılarına verdiği desteği de unutmamak gerektiği bir gerçektir. Bunu Sezer Tansuğ şöyle belirtir: "Önce Eczacıbaşı seramik fabrikasında sanatsal uğraşlar grubu oluşturan gençler, bu grubun dağılmasından sonra bireysel etkinliklerine devam etmişlerdir."⁸ Örneğin seramik sanatçısı Atilla Galatalı önce bu grupta yer almış, daha sonra da çağdaş Türk seramik sanatına biçim ve teknik yenilikler yönünden katkıda bulunmuştur. Son yıllarda ise Eczacıbaşı Vitra sanat atölyesi her yıl çağdaş seramik sanatçılarına kapısını açık tutmakta, yılda bir kez "Kişisel İzler" başlığı altında sanatçıların eserlerinden oluşan sergiler düzenlemekte ve bunları workshop ve dia gösterileri ve konferanslarla da desteklemektedir.

Çağdaş Türk seramik sanatçılarına bir destek de Çanakkale Seramik Fabrikası tarafından verilmektedir. Çanakkale Seramik, 1994 yılından bu yana Türkiye'nin önde gelen seramik sanatçılarının ve eserlerinin tanıtıldığı "sanat yayınları" dizisini kapsamlı bir şekilde yayınlamaktadır. Ayrıca fabrikanın kuruluş yıldönümlerinde seramik sempozyumu ile birlikte bir de seramik sergisi düzenlenmektedir.

Son yıllarda ise endüstriye paralel olarak artan seramik eğitimi, onüç Seramik Meslek Yüksekokulu ve onsekiz Üniversitenin Güzel Sanatlar Fakültesinde sürdürülmektedir. Ayrıca onaltı Eğitim Fakültesinde de seramik eğitimi verilmektedir. Bu üniversitelerde lisansüstü ve doktora çalışmaları yapılmakta, bunun yanı sıra seramik mühendisliği bölümlerinin seramik sanatının gelişimine teknik ve bilimsel anlamdaki katkısı gün geçtikçe büyümektedir.

⁷ Beril Anılanmert, "Seramik Sanatı, Endüstrisi ve Eğitim", Cumhuriyetin Renkleri, Biçimleri, İstanbul, Tarih Vakfı Yayınları, 1999, s.72.

⁸ Tansuğ, Çağdaş Türk Sanatı, s.339.

Seramik endüstrisinde de Türk seramik üreticileri beş kıtadan yetmiş aşkın ülkeye satış yapmaktadır. Türk seramikçilerinin, satış ve showroom noktaları elliden fazla ülkede halen devam etmektedir. Bu da gösteriyor ki seramik endüstrisi Türkiye'nin gelirinin büyük bir bölümünü sağlamaktadır.⁹ Türk seramik üreticisi, tasarımlarını yaratırken seramikteki sekiz bin yıllık kültürel zenginliğini ve aynı zamanda geleneksel çiniciliği modern anlamda yeniden yorumlayarak Anadolu'da endüstriyel seramik üretmenin farklılığını göstermektedir. Üniversite ve endüstri işbirliğiyle üretimlerinde, bugünün değerleri ve ihtiyaçları ile geçmiş seramik kültürümüzü harmanlamaya, özgün yaratılar ortaya koymaya çalışmaktadırlar.

Seramik sanatı, modern yaşamın vazgeçilmezi olan metropollerde de "kent seramiği" olarak yer almaktadır. Seçkin seramik sanatçılarımızın yaptığı çağdaş seramik eserleri kendi yorumlarıyla büyük kentlerimizde boy göstermektedir. 1930'lardan bugüne gittikçe gelişen çağdaş seramik sanatımız, hem eğitim hem endüstri hem de sanatsal alanda gelişimini devam ettirmektedir. Bu arada seramik sanatçısının, seramiğin çağdaş gelişimindeki amacını ve tavrını da belirlemek gerekmektedir. Sanatçının yaratımdaki üstünlüğü yadsınamaz. Atilla Galatalı'nın bir değerlendirmesiyle ifade edersek, "çağdaş seramik sanatçısının bugünkü amacı, çağdaş sanat tekniklerini ve seramik tarihini bilinçli bir şekilde özümleyerek özgün sanat ifadelerini yaratmaktır."¹⁰

Seramik sanatında bir takım sorunlar da vardır. Bu sorunlar, devletin sanata ve sanatçıya vereceği destekle çözümlenebilir. Binlerce yıllık seramik geçmişi olan Anadolu'da Çağdaş Seramik Müzesi'nin kurulması bu alanda önemli bir katkı olabilir. Seramik sanatının gelişimi ve gelecek kuşağa aktarılması seramik sanatçılarımızın desteklenmesi açısından önemli bir adım olacaktır. Ayrıca, öncelikle sanatçı, sanayici, eleştirmen, yayınevi, müze, televizyon işbirliğinin kurulması, hem çağdaş seramik sanatının yurt içinde daha geniş kitlelerce tanınmasını ve sevilmesini sağlayacak, hem de yurt dışında tanınmasına olanak verecektir.¹¹ Düzenlenen kapsamlı yarışma ve sergiler (Devlet Resim-Heykel-Seramik- Özgün Baskı, ve TRT'nin düzenlediği Seramik-Resim-Heykel yarışması gibi) seramik sanatımızın gelişmesine önemli bir katkı sağlamaktadır. Seramik Derneğinin, seramiğin gelişimine yaptığı katkı da unutulmamalıdır. Dernek, tüm seramik sektörü çalışanlarını bir araya toplamakta, birleştirmekte ve bu alanda önemli hizmetler sunmaktadır.

Sonuç olarak, geleneksel kültürümüzün yansımaları olan günümüz çağdaş

9 Bunun için bkz: Türkiye'de Seramik, s.158.

10 Atilla Galatalı, "Eleştirim", Sanat Çevresi, Sayı:79 (Mayıs 1985), s.70.

11 Püsün Kavalcı, "Türkiye'de Seramik Sanatı", Türkiye'de Sanat, Sayı:33 (Mart-Nisan 1998), s.41.

seramiği, potasında binlerce yıllık Anadolu seramiğini ve geleneksel çiniciliğimizi eriterek özgün yorumlamalarla yeniden karşımıza çıkmaktadır. Bu da başta zengin kùltürümüz, toprağımız, seramik sanatçılarımız, eğitimimiz ve endüstrinin katkılarıyla oluşmaktadır. Anadolu'nun temelini oluşturan seramik kùltür bilincini, sadece üniversitelerin ve kurumların ilgili bölümlerinde değil, tüm topluma yayarak çağdaş kùltürümüzün gelişimine aktarmamız ve günceli ve modern gelişmeleri yakalamamız gerekmektedir.